

др Душица М. Филиповић

Три лица љубави или трагизам србофилије

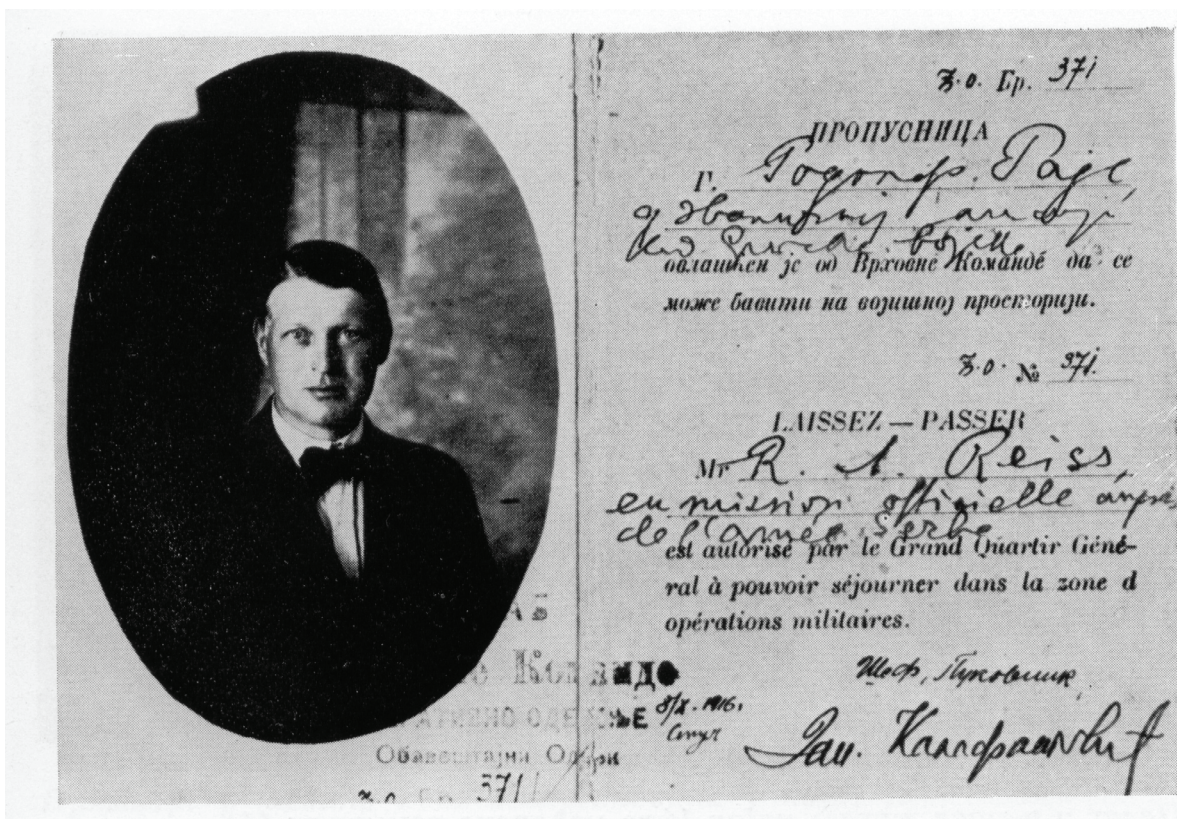
(Арчибалд Рајс, Петер Хандке, Арно Гујон)

Све је повезано. Док греје живо Рајсово срце, Хандкеов мутни осмех, док Арново корито поји српске метохе. Морамо схватити да су „све љубави у вези“ и да нам заиста нема живота без веза.

Само снажан човек нежношћу душу може да усмери ка једној не-својој земљи, а духом да је прошири на сва места. Швајцарац, Аустријанац, Француз: осетили су у Србији то СВЕМЕСТО, препознали етос жртве и митос подвига, историјско памћење као предуслов сабирања свести и закорачај у будућност, а заборав Жртве и жртвовања као победу Апостола таме. Време је да се МИ, конформисте и/или преподобнопокајници пред вратима Европе и его(не)изгнаници овде и сада фокусирамо на просветитељске, умске и онтолошке аспекте Њиховог присуства у Нама. Речи о Њима можда су једини дом и за Њих и за многе налик Њима, око којих се згуснула тама векова. П(р)ођимо заједно да осетимо ум зиме, осмех пролећа, сузе јесени, дах смрти који све брише и све изнова поставља. Јер, њихова академска, интелектуална и „не-естетска“ мисао добила је данас ново одело: пристајући да понесу „ленту“ изгнанника из мапиране територије интелектуалног друштвенопожељног дискурса сеевропске заједнице, прошли су (и пролазе још) кроз једну Србију „са очима изван сваког зла“.

Јер, век је цео од краја Великог рата. И векови су цели наших сагоревања, издисаја. Време је, можда, да их прођемо кроз свет(л)ост ових самотника, запечатимо их својим очима, заклонимо својим срцем... И окренемо се најзад висинама, јер су Горе и Њихови удисаји... Њихове и Наше и Речи, и Земља, и Песма....

БЕЗ СРЦА АРЦИБАЛДА РАЈСА

Пореклом Немац, а држављанин Швајцарске, са двадесет и две године доктор хемије, криминолог и публициста, научник и универзитетски професор, који је живео од 1875. до 1929., а који се године 1914. на позив српске владе обрео у Србији као истражитељ аустроугарских, бугарских и немачких злочина над цивилним становништвом. Након Немачке и Швајцарске пригратио је Србију као једину домовину. У Мачви и Подрињу прошао са Србима Солунски фронт и са Моравском дивизијом ушао у ослобођени Београд. Са најопаснијих места извештавао о масовним ратним злочинима над српским живљем; подизао свест о кршењу међународног права и помагао српске избеглице, збрињавао српску ратну сирочад. Са њим је пробијена информативна блокада Србије и омогућен продор истине о страдању једног народа. Отуда се млади Рајс нашао као члан делегације југословенске владе на мировној конференцији у Паризу, да би и после рата наставио рад у Министарству иностраних послова Краљевине СХС, у Одсеку за документацију ратних злочина и у Министарству полиције где је руководио полицијском школом.

Али ни то све није било довољно да добије пасош Краљевине СХС. Разочаран и у сукобу са тадашњом владом Николе Пашића, Рајс се повукао са свих функција остајући само хонорарни сарадник Народне банке Краљевине СХС у сектору за фалсификовање новчаница. Баш тих година писао је свој „политички тестамент“ књижицу „Чујте, Срби!“, која је, по његовој жељи објављена постхумно. А смрт ... смрт је тек једна историја... Дошла је након једне свађе с негдашњим министром Капетановићем (познатим што је избегао војну обавезу тако што се за време Великог рата склонио са породицом од опасности) о чему је писао Рајсов савременик, француски сликар Марсел Амиге у књизи *Сам у правцу Азије*. Предмет препирке је, према сведочењу овог, био пут који води до Доброг поља где је живео Рајс, а који је забрањен за тешка возила каквим је Капетановић хтео да прође како би избегао трошарину, при чему се, вероватно, недолично понео према Рајсу, након чега је увређен и гневан, Рајс пао без свести на ивици пута... Имао је тада 54 године.

Срце Рајсово – „срчани племић“ – преживело је Кајмакчалан, али не и ову увреду... Рат је био величанствен, страдање и жртвовање из епских висина стропоштало се нагло у свет, како би рекао Црњански, „пун гада“: жртве рата брзо су заборављене, култ хероизма повлачио се пред политиканством, а поратни живот бивао лежеран и баналан. Лакше је било погинути у рату него живети у миру који вређа жртве рата, хероје битака, несанице и ране... Самим тим, било је лакше и безболније умрети... Београд је ходочастио над Рајсовим ковчегом у којем је лежало тело без срца. Срце је однето на Кајмакчалан. О томе је Војислав Илић Млађи певао песму „Заветна жеља Арчибалда Рајса“:

„Кад ми се овде, у земљи српској,
заврши стаза животних дана,
желим да ми срце почива
високо, наврх Кајмакчалана.
...
Тај витез пера, спомену чијем
цело се српство захвално клања,
жив се херојски за нас борио,
а сада нам, мртав, срце поклања.“

И Удружење резервних официра СХС оставило је на мермерној урни ћирилични запис: „Овде, у овој урни, на врху Кајмакчалана, / Златно срце спава, / Пријатеља Срба из најтежих дана, / Јунака Правде, Истине и Права, / Швајцарца Рајса, ком' нек је слава“.

Али, данас више ни срца Рајсовог на Кајмакчалану нема... Почетком Другог светског рата бугарски фашисти су након окупације Македоније поломили мермерну урну... Рајсова породична кућа Добро поље није Рајсов музеј, како вели електронска мапа Града Београда и то „због стамбено-правних питања“. А сан је био Рајсов да „кућа Добро поље треба да послужи за становање српским официрима некадашње српске војске који су у невољи и инвалиди ратова од 1912. до 1918.“ а што је имало да буде и имање Душановац код Скопља... Мислио је да и након рата има шта да понуди разореној и ратом десеткованој Србији: знање,

подршку, срце, живот цео један. Осећао се „другом величанствених ратника Шумадије, Дунава, Мораве, Тимока и Вардара“. Али није све било онако како је мислио и желео. Разочаран, пише оштроумно завештање „Чујте, Срби!“, откривајући узроке великих поремећаја који обухватају све поре ратом десетковане српске стварности... Да ли смо разумели ако и до данас немамо Рајсову спомен-кућу, ако је сачувана само једна соба при Криминалистичко-полицијској академији у Београду, школској установи чији је оснивач управо Рајс? Да ли смо разумели, да ли смо ЧУЛИ да нас је заволео „због жртава“ које је ради нас поднео, „јер за људе и ствари се утолико јаче везујемо уколико нас то везивање кошта жртвовања“, како је писао?

Послератна стварност била је парадоксална, гротескна и сократовски иронична. У тој тачки драматично се додирују разочарани Рајс и бунтовни и бескомпромисни „писац

Петер Хандке, јеромонах Мирон и отац Миленко Драгићевић у Великој Хочи. Фото: Глас југа

наших судбина“, Милош Црњански, који се, сетимо се, осећајући „дубоки значај великих жртава“ својим текстом „Оклеветани рат“ (1934) супротставио апсурдној пацифистичкој пропаганди, заоштрио дискурс ка свим предаторима клеветања рата, војника, исмевања мртвих и стао у одбрану ратничког поноса, ратничке прошлости и војничког образа српског народа, као једине светле „вечне звезде у ноћи пред нама“. Јер и за Црњанског и за Рајса заборав Жртве налик је забору Бога, а живот управо добија свој пуни смисао жртвом и љубављу.

Рајсове очи сачувале су рефлекс Великог рата и успомену на оне који место глава имају сунце, и који имају две отаџбине: земаљску и небеску Србију. И кад је заћутао Рајс је говорио, и кад нам је проговорио, он нам је рекао. И кад је отишао, к нама је пошао; и кад је једном већ умрло срце опет на Кајмакчалану поломљено, оно се опет У ЖИВОТ наставило. Постало место

за Други корак. Њиме је к нама пошао још један странац. Стамен човек. Из даљине, пошао је Петер Хандке.

БЕЗ ПРАВДЕ ЗА ХАНДКЕА

Аустријски књижевник и активиста, немачко-словеначког порекла, рођен 1942. године у Грифену, у Аустрији, космополита по опредељењу, становник Граца, Диселдорфа и Берлина, САД и инострани члан САНУ Француске... Можда најзначајнији савремени писац немачког говорног подручја. Аутор педесетак књига и превода с енглеског, француског, старогрчког и словеначког језика. Сведок новије српске историје, од распада СФРЈ, преко ратова и санкција до НАТО бомбардовања... Рекао да се гади „већине“ пристајући да буде „у европској мањини“ и дрско обзнанио свету да „чистота још дише у Србији“. У Немачкој скоро гиљотиран након објављивања

У Грачаници на додели "Златног крста кнеза Лазара"

„Моравске ноћи“, која је, у Француској била проглашена књигом године... Као гост културне националне манифестације, „Дисовог пролећа“, Завичајном одељењу чачанске библиотеке уместо захвалног говора даривао руком исписан превод антологијске песме српске модерне, Дисове „Можда спава“, након чега је Милован Данојлић закључио да је још тада овај аустријски писац утврдио своју „сестринску сродност“ са нашом земљом. Новине су писале о томе:

„Ко је вече уочи доделе ове награде обилазио чачанске кафане, могао је да види Хандкеа за столом са оловком у руци како грозничаво преводи Дисову песму, труди се бесомучно око сваке речи. У сарадњи са пријатељем и преводиоцем Жарком Радаковићем превео је првих пет строфа које је прочитао на додели. Посао који није стигао да доврши наставио је сутрадан, и са истом страшћу довршио превод преостале четири.“ Било је то 13. маја 2013. године када се уписао у српску историју. Јер Хандке иначе прву верзију својих рукописа пише увек руком, те су због тога његови рукописи раритет и прворазредно културно благо. Као такви, откупљени су за милионе евра и

похрањени, део у Архиву аустријске националне библиотеке у Бечу, део у Архиву немачке књижевности 20. века.

Рекао је: „Ја нисам писац неке државе, него земље. Људи и природа и то како се понашају у њој је оно што мене занима.“ Направити себи проблем без проблема, иступити против хегемона моћи, прекорачити црту, „покварити игру“ како би рекао Васко Попа, и нашалити се с Чудом: то су визије „стarih“ и „нових“, рајсовско-хандкеовско-гујоновских (бело)

Са Србима, на потпуно порушеним гробљима Ретимља и Оптеруше (Ораховац)

светских (а наших) с(р?)амотника. Његов есеј Правда за Србију настао као рефлекс пута по Босни 1996. свалио се као лавина на западне земље и медијску „ишчашеност“ која осуђује Србе на сваком кораку за све и свашта. Осетио да је „у Србији центар“ и да је она сама Центар, како је рекао 2013. за „Новости“ више него, рецимо, Немачка, Шпанија или Белгија... Те године добио је и златни орден за заслуге од српског председника, знамење Академије наука и умјетности Републике Српске, награду „Момо Капор“ за књигу „Моравска ноћ“, а у САНУ му је, пред полазак из Београда, уручила и Повељу о избору за иностраног члана. Означивши светске олигархе као „демона запада“ који себе перципирају као „добročинитеље“ а заправо су „истински ђаволи садашњице“ потписао је себи пресуду још једног изгнанника. Године 2009. у Грачаници, на „Видовданском песничком бденију“, уручена му је награда „Златни крст кнеза Лазара“. И опет рекао је да се не каје због ставова о Србији које је изрекао деведесетих година прошлог века. Пријатељи су му замерили што је посетио Радована Караџића на Палама 1996. и гроб Слободана Милошевића у Пожаревцу 2006. те да су, између осталог и то

разлози што га је заобишла још само Нобелова награда за књижевност.

Јер, писати храбро и бескомпромисно о распаду Југославије и демонизовању Србије није упутно. Али чак пет књига инспирисано је овом тематиком: *Опроштај сањара од девете земље, Зимско путовање на реке Дунав, Саву, Мораву и Дрину или Правда за Србију, Летњи додатак за зимско путовање, Кроз сузе питајући и Око великог трибунала*. За Хандкеа Србија није била „земља од крви и меда“, већ најверније огледало једног безумног света, позорница на којој су протагонисти трагичке кривице Срби. Њихов живот је тешка и црна моравска ноћ, тумарање по похараним гробљима у киши јецаја и суза, под паљбом каменица. Питао нас је: „Зар ћете да се утопите у то глобално село? Зар ћете да изгубите своју посебност?“ Нисмо чули. Осетио нас је Хандке. Исто као и Рајс. А да ли смо МИ? Видео нас је као јунаке своје епске саге о људскости, видео је, саркастично, да би се могао десити велики цивилизацијско-политичко-етички преврат и да би било наде – да се неко европских политичара – „некада заљубио у Српкињу...“ А да ли се смело и то рећи?

Зато је остао озлоглашен и усамљен као ниједан други писац или интелектуалац који је тих деведесетих иступао „за српску ствар“, жигосан као фашиста који је однекуд, „од загревачкога постао београдски писац“ и/или онај који је тражио „у Србима своју дјетињу метафору“. Оваква безобзирност се отела контроли када је Хандке дефинисан као онај који је, „ишћући правду за Србију искао правду за оног дјечарца из најмрачније корушке вукојевине“. Покушај да се Хандке понизи, прогласи копираном и малим едиповцем је покушај да се Србији да до знања ко је тај „искач правде за Србију“: нико и ништа! Да Хандке није волео до самозаборава био би овенчан круном славе, и Нобеловим новчаницама... Изабрао је неки други пут. Пут којим се ређе иде. Изгнаник из себе сама, са сопственим хуманистичким концептом који се опире банализацији и одговором, оштрим и преким, да све оно што долази „као за нас добро“ има неподношљиви задах „цивилизованог“ света који дише за вратом мађашима своје (не)културе не допуштајући им да се хумано и етички цивилизују у складу са друштвено прихватљивим облицима понашања и делања. Ратови, преговори, мировне мисије, колоне изгнаника... живот српски који вазда тече између гробова и небеса... Осетио је Хандке те архетипске сеновите слике које се шире свуда наоколо, немо прижељкујући да стисну Европу и поједу њено охоло срце.

Хандкеов уметнички говор означен као политички говор вређао је реториком припадништва. Тражећи правду за Србију призивао је, као и Рајс, опет, памћење жртве, милост и праштање. А то је оно што осигурава место идентитету и колективном етосу. И не осигурава „нобеловски“ статус. Јер, п(р)озвао је свет и саме Србе да се сете својих жртава. Поставио се између НАС и ЊИХ као „светски, а наш“. Није могао да одбрани Србију од ње саме. Наслутио је, дисовски, да је Србија на танкој нити да покида своје архетипске слике: херојске слике прелаза војске преко албанских врлети, умирања на Виду, преноса војводе Путника преко планина, седога Краља Петра на кари коју вуку четири вола.... Да може Србија да спава, „са очима изван сваког зла“, али да мора да сачува тај далеки знамен у даљини. Гроб, каменит и плав и сећање на жртве...

Чујте, Срби! И Хандке вам је рекао! Тај исти, који (можда због правде за Србију није добио Нобела), тај исти који је вратио две додељене

му награде. Показао је презир. Смирвио славу. Заволео српске реке и небеса. Из његових моравских ноћи лагано, а да ни осетили нисмо, изронио је још један путник са далеког неба: Арно Гујон.

АРНООВОМ РЕКОМ

Француз из Гренобла, чије иначе старонемачко пуно име Арнолд, из којег је постало скраћено Арно значи: „владајући орао“! И баш тако, погођен отровним стрелама све-светске пропаганде, широко размахнувши крила, крајем године 2004., после великог Погрома Срба на Косову и Метохији „слетео“ је први пут на Косово са конвојем хуманитарне помоћи за најсиромашније Србе који живе у енклавама. И истина је орловски посекала као мач: дошао је у земљу једну, прекривену костима мученика, и видео опет ту исту земљу, јунака, цркава, велике патње и велике сете, великог сиромаштва, велике баштине и велике песме... И нашао је средиште....

Са деветнаест година основао хуманитарну организацију „Солидарност за Косово“. Данас она има преко 10 000 донатора од којих су 98% Французи... За 13 година на Косово је стигло преко 40 конвоја хуманитарне помоћи у вредности од неколико милиона евра....Подигао угашена српска газдинства, новчано помогао многе школе, изградњу просторија за ометене у развоју, даровао народним кухињама... Данас гради заштитни бедем око манастира Бањска на северу Косова. Бедем за Цркву, благослов за своју кућу.

Као и Рајс, као и Хандке, видео у том свету „пониженом до скота“ народ храбар и достојанствен, савијен и срастао око Цркве као маховина око коре дрвета. Постао део њих и они део њега. Нокат и прст. Примео православље у манастиру Високи Дечани. Оженио се Српкињом рођеном у Француској. Остао да живи са нама.

Арно Гујон, са децом на Косову

Међу нама. Светао и мио. Спреман.
Од тог тренутка преплавило нас је његово име!
Арно је постао као и фирентинска река чије име носи: Велики Принц с латинског неба. Пажљив, великодушан, милостив. У немачком, рекосмо, значи *Владар орлова*. Ако је Фиренца, та колонија Јулија Цезара, коју су подигли древни Етрурци од давнина „предодређена да цвета“ у сливу реке Арно, онда је Косово и Метохија њен најлепши мост Монте Векио! Тај величанствен осећај ренесансне раскоши Француз нам је дао! Косово, тешко и слатко, надвило се над Арном Гујоном и тако су постали једно: Косово је онај непролазни сјај у води Арно, а млади Француз човек-река, река која тече. И тече. И то је опет, исто оно место, у сливу реке Арно, Фиезоле, где је Црњански давне 1921. испевао своју најлепшу поему „Стражилово“:

„И овде, пролетње вече / за мене је хладно, као да долином, тајно, Дунав тече. / А, где облаци силазе Арну на дно / и трепе, увис, зеленила тврда /, видим мост што води, над видиком, / у тешку таму Фрушког брда.“

Али није овај Велики Принц Арно „газио у крви до колена“ као Рајс, нити се вратио из рата, као Црњански, нити је видео у Србији Суматру – измештени свет – нити је можда седео на обали

ове реке и уживао у срцу Тоскане као милиони туриста.... дивећи се Гордој дами... А могао је... Уместо тога, овај 33-годишњак, дипломирао је на Високој школи за заштиту животне средине и заштите рада у Греноблу, у Француској, потом се послом обрео у Зворнику, у Републици Српској, где је упознао Србе и данашњу супругу и сродничком интонацијом најавио неке нове дане... Остало је историја....

Арно је имао своје речно корито... кривудава... које тежи да се споји са нечим што има име вечности: Космет. Вијан западним ветровима, ту је залио метохијско блато, ошинуто ветровима осетио да су под наслагама земље беле кости; на дечанским фрескама осетио плаветни сјај високе константинопољске ренесансе, нешто плаво и златно, где више ништа не боли. И ту је као онај орао из његовог имена раширио крила. Јер видео је, надлетајући, орловски јасно, да су многе куће љоснуле под ударима беде, немоћи и рата, да се многа Српчад са Космета нису возила лифтом, никад, ни видела море... не дуго, него никад... Нити помислила, нека, да је слано... икад.

Космет није био ни налик Граду светлости нити је Терзијски мост нити било која косовска ћуприја била бљештава и светла као онај чувени,

фирентински мост Монте Векио, на реци Арно, нити је Бистрица привукла хиљаде туриста са фотоапаратима и најмодернијим „ајфонима“ као тосканска река Арно... Али да он, Гујон Арно, може да спусти своје пловне рукавце до врата малих кућа у којима живе неки добри људи... И тако, дах просвећене Европе, исте оне која је заборавила Србе који су вековима штитили њене границе пред ратничким маршевима, стигао је ношен струјама реке Арно у многе косовско-метохијске луке: у луку Станишор, (да ли се зна?), у ту оазу музике одбегле из гњиланског ратног пакла искрцало се чак седам клавира... Осмех и понека суза. Свакодневно се данас тамо чују акорди Бетовена, Баха... Сустигла су и признања. Као и Хандкеу. Подвиг године 2015, Златна медаља за изузетне заслуге у области хуманитарног рада (2016), Грамата Саборне цркве у Београду за хуманитарни рад на Косову (2018), највише одликовање Епархије шабачке – Орден Светог Владике Николаја, али и Орден Светог Саве првог степена (2018) ... Но млади Арно имао је шта да каже. Захваљујући се на указаној му части да понесе на грудима знамење „најбољег сина српског рода“, рекао је, пристајући на сва могућа „читања“ из(ван) контекста, да га

„посвећује свим жртвама на Косову и Метохији, од косовског кнеза Лазара до Оливера Ивановића“, али и „јунацима данашњег доба“ – Србима са Косова и Метохије који, остајући у нехуманим условима, чувају српску свету земљу. Показао је млади Гујон да зна историју, да поштује традицију, да разуме позицију баштиника старог и поткопаног српско-француског пријатељства и носиоца једне више моралности, и нама самима несхватљиве, а појединим српским медијима, апсолутно сумњиве... довољно сумњиве да се крене и на Њега, да се запита ко ће јести свињетину са косовских фарми које је даривала «Солидарност за Косово»... Неки су се посвађали, неки су повили главе, неки су их окренули, а неки се латили пера.... Не можемо а да се не запитамо: Шта је омогућило овом не-нашем и нај-нашем човеку да у овој животној фази и оваквој форми има високо развијену свесрпску националну свест? Да ли је то баш оно инцидентно место које је препознато (међу нама) и пре него што се Гујон овако прецизно изразио? Да признање посвећује свим Србима „који су променили његов живот“? Потчињавајући се прошлости, Гујон је показао како се постаје слободан. Велики у самозабраву, скроман у животу без

заласка. Рекавши да воли Високе Дечане, место свога новог хришћанског и изнад свега православног опредељења и манастир Драганац који је „усамљен, у шуми, на брду“ открио нам се у својој свет(л)ости самотника. Који зна косовско-метохијске стазе и богазе боље од Нас. Ми бисмо можда и залутали. Он не. И он, је, као и Рајс, погледао Србе из свог, француског угла, написавши књигу *Сви моји путеви воде ка Србији*.

Остало је... историја... Која је без тачке. Као и Хандкеове реченице.

И ту, где би неко ставио тачку, можда баш на том усамљеном новобрдском пропланку, коме је име Драганац, да осведочи да сви Гујонови путеви заиста воде ка Србији, поткрај лета 2017. још један млади Француз, двадесетдвогодишњак, Антони Веле, крстио се на, оном баш, усамљеном месту на брду, драгом месту Арновом и многих од нас... Сада се зове Стефан и још увек је једини студент Српског језика на Сорбони... Аутора ових редова инспирисао је да напише причу „Метохијски сфумато“... Сетисмо се некако: „Узмите шаку свежег пепела / или онога што је већ прошло / и видећете да је то још увек ватра / или да то може бити.“ Разумесмо: речи могу да нас заробе и ослободе... загрле и венчају,

да говоримо и кад (за)ћутимо, да живимо и кад умремо. Да будемо Песма.

Дакле, још једном, чујте Срби: док тражимо правду за Србију, сви наши путеви воде ка Њој и извиру из Ње. Да бисмо у туђем срцу своје срце чули морамо примити у загрљај речи да се и оне заувек не одселе. Рекао нам је песник, поодавно, да је патило много шта, у невиђеним брдима ове земље, горко, од наших речи, од нашег додира...

Све је повезано. Арчибалд, Петер, Арно, Стефан. И све је развезано... Док лутамо „по мостовима туђим“ и наслањамо главу на врели камен голи, све док нам мирише багрем бео, и док нас греје живо Рајсово срце, Хандкеов мутни осмех, док Арново корито поји српске метохе и Стефанова млада рука црта своје бескрајне плаве кругове идући за византијским сјајем, морамо схватити да су „све љубави у вези“ и да заиста, нема живота без веза.

Све се у нама збива. На води, по земљи, по небу...

Рајс, Хандке, Гујон, Веле....

Имена иза којих не долази тачка

Запечатимо их својим очима, заклонимо их својим срцем

Иначе, остаће само суза у киши